

Complexnummer: 528604

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Grebbelinie, Werk a/d Daatselaar

Aantal complexonderdelen

3

Monumentnummers van complexonderdelen

528605, 528606, 532015

Woonplaats

Renswoude

Gemeente

Renswoude

Provincie

Utrecht

Locatie van het hoofdoject

Renswoude, op plaats waar Slaperdijk en Groeperkade samenkomen

Complexomschrijving

Inleiding:

De Grebbelinie is een waterlinie van ca. 60 kilometer lengte, die gebruik maakt van de natte omstandigheden in de westelijke, laagst gelegen deel van de Gelderse Vallei. Het is een uniek voorbeeld van een aanleg van een waterlinie uit de achttiende eeuw. Doordat sindsdien geen grote ingrepen hebben plaatsgevonden in de structuur van de linie is het grootste deel van de liniewal, de keerkaden en de aarden verdedigingswerken bewaard gebleven. De Grebbelinie omvat kades, aarden forten, sluizen, kazematten, voorposten, tankgreppels, inundatievlaktes, loopgraven, bunkers etc. Omdat er steeds vanuit is gegaan dat de linie moest worden verdedigd door een tijdelijk veldleger zijn er in de Grebbelinie geen permanente onderkomens voor de militairen gebouwd.

De linie was gericht tegen een mogelijk oprukkende vijand vanuit het oosten. Door het inunderen van land konden vijandelijke troepen worden tegengehouden. De Grebbelinie moest ervoor zorgen dat dit op een gecontroleerde wijze gebeurde. Het water in het geïnundeerde gebied moest voldoende diep zijn om vijandelijke voertuigen en geschut de doorgang te beletten, maar niet zo diep dat de vijand met vaartuigen de linie zou kunnen benaderen. Op die plaatsen die te hoog lagen om geïnundeerd te kunnen worden kwamen verdedigingswerken. Bij de aanleg van de inundatiegebieden is gebruik gemaakt van de lager gelegen velden. Om het gebied zo efficiënt mogelijk onder water te kunnen zetten, was de linie van zuid naar noord verdeeld in 11 kommen. Het water werd in iedere kom opgestuwd met behulp van een keerkade die dwars op de liniekade lag.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Nadat al vanaf het einde van de 16e eeuw in dit gebied incidenteel versterkingen waren aangelegd, werd in 1744 op voorstel van de toenmalige Directeur-Generaal van Fortificatiën B.J. de Roy een begin gemaakt met de aanleg van de aarden wal die later de Grebbeliniedijk zou worden. De wal moest het water tegenhouden, zodat de Gelderse kant van de dijk kon worden geïnundeerd. Verder voorzag het plan vanwege het hoogteverschil tussen de Nederrijn en de Zuiderzee in de aanleg van keerkades of dwarsdijken die het water konden tegenhouden. Op die manier ontstond een reeks met water gevulde kommen, die als een soort traptreden steeds verder naar het noorden afdaalden. In totaal zijn er acht keerkades aangelegd om het gebied gecontroleerd onder water te kunnen zetten. In 1786 werden verdere versterkingen aangelegd.

De eerste keer dat de linie in paraatheid werd gebracht, was in 1793 toen Frankrijk Nederland de oorlog verklaarde. Het waterpeil in de Rijn was echter op dat moment te laag om de linie onder water te zetten. Doordat de opmars niet werd doorgezet hebben de Fransen de linie toen niet bereikt. Toen echter de Fransen onder generaal Pichegru eind 1794 terugkwamen kon de linie wel onder water worden gezet. Maar een strenge vorstperiode begin 1795 zorgde ervoor dat de Franse legers zonder problemen over de bevroren rivieren en inundaties konden trekken.

Uiteindelijk hebben de Fransen in 1799 de linie zijn uiteindelijke vorm gegeven. Zij besteedden veel aandacht aan de verbetering van de verdediging van de keerkaden en legden daar aarden voorposten aan. Omdat Napoleon in 1809 ten onrechte meende dat er geen gevaar meer uit het oosten dreigde, werd de Grebbelinie opgeheven als verdedigingswerk.

Pas in 1846 begon men weer het belang van de Grebbelinie voor de landsverdediging in te zien. Om de spoorlijn Utrecht - Arnhem te beschermen werd deze dwars door het fort aan de Buursteeg aangelegd. In 1860 werd bepaald dat de Grebbelinie een van de belangrijkste verdedigingslijnes van ons land moest zijn. Naar aanleiding daarvan werden in de belangrijkste keerkades nieuwe damsluizen geplaatst, zodat het gebied voor de linie sneller onder water kon worden gezet. In 1866 werd het Omleidingskanaal ten oosten van Veenendaal aangelegd, waardoor de inundatietijd kon worden teruggebracht van 20 naar 12 dagen. Maar desondanks werd de Nieuwe Hollandse Waterlinie de belangrijkste verdedigingslinie, omdat de inundaties daar sneller en gemakkelijker tot stand konden worden gebracht.

Pas tijdens de mobilisatie van 1939-1940 werd de Grebbelinie, onder de naam Valleilinie, de hoofdverdedigingslinie van ons land. Doordat kort daarvoor het Valleikanaal was gegraven om de afwatering in de Gelderse Vallei te verbeteren was nu een doorlopend kanaal ontstaan tussen de Nederrijn en het IJsselmeer, dat ook dienst kon doen als tankgracht en ook betere mogelijkheden bood tot inunderen van het gebied.

Grote delen aan de oostzijde kwamen nu onder water te staan en boerderijen die in het schootsveld stonden werden afgebroken. Rond Veenendaal werden uitgestrekte loopgraven en tankgrachten gegraven en er werden 271 betonnen mitrailleurkazematten gebouwd. In maart 1940 werd de hoofdverdediging van het oostfront van de Vesting Holland verplaatst van de Nieuwe Hollandse Waterlinie naar de Grebbelinie. Dat leidde tot de aanleg van nog meer loopgraven, tankgrachten en draadversperringen, met name in de niet te inunderen gebieden tussen Woudenberg - Renswoude en Veenendaal. Op 10 mei vielen de Duitse troepen ons land binnen. Hoewel de strijd bij de Grebbeberg het meest bekend is geworden, werd er ook zwaar gevochten op andere plaatsen op de linie. De Duitsers zorgden uiteindelijk voor de laatste aanpassing van de linie in 1944. De linie kreeg nu de naam Pantherstellung. Doel van de linie was om een naar Duitsland optrekkende vijand tegen te houden en de hoofdschuitsrichting was dit keer naar het westen en zuiden. Er werden meer dan 20 kanonkazematten gebouwd, waarvan nu nog 12 bewaard zijn gebleven. In 1951 is de Grebbelinie als verdedigingslinie voorgoed opgeheven.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het Werk aan de Daatselaar was bedoeld om de toegang tot de Groeperkade en de Slaperdijk, beide komkeringen in de Grebbelinie, af te grendelen en te verdedigen. Het diende tevens als bescherming van de damsluis in de Lunterse beek die pal voor het werk ligt. In eerste instantie werden in 1786 op een punt ten noordwesten van het punt van samenkomst van de Slaperdijk en de Groeperkade een lunet en een redoute aangelegd. In 1799 nam het huidige werk hun verdedigende taak over. Omdat het werk ten opzichte van de Valleistelling op een te ver vooruitgeschoven positie bevond, zijn hier in 1939-1940 geen verdere versterkingen aangebracht. In 2008 is het werk opnieuw onder profiel gebracht.

Omschrijving:

In 1799 aangelegd aarden VERDEDIGINGSWERK, bestaande uit een gesloten aarden verdedigingswerk met aan de westzijde een gebastioneerde en aan de oostzijde een getenailleerde vorm, omgeven door een natte gracht. Het werk is een goed bewaard voorbeeld van een verdedigingswerk dat aan de deels gebastioneerde en deels getenailleerde is. Aan de voorzijde zijn de schietsleuven voor kanonnen in de borstwering nog altijd zichtbaar. Op het terreplein zijn in de hoeken de opritten nog herkenbaar, bedoeld voor het in positie brengen van de kanonnen. Het oppervlak van het werk is 320 meter in de lengte en 120 meter in de breedte. Op het werk bevinden zich vijf grenspalen met de inscripties O6, O7, O13, O16 en O109 (beide laatste op een grenspaal) en O123. Daarnaast is er één aspaal met de aanduiding O.

Het complex bestaat uit de volgende onderdelen: 1. Aanleg van een aarden verdedigingswerk met natte gracht. 2. Damsluis met brug.

Waardering:

De aanleg is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw), b. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw) c. de voorpostfunctie tijdens de mobilisatie en oorlogshandelingen 1939 - 1940

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 4: 1799, versterking Franse Tijd

Ensemblewaarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als onderdeel van de nog gaaf bewaarde linedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Tenslotte is hier sprake van een gave/redelijk gave relatie met het schootsveld en inundatieveld

Het complex is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuwse verdedigingswerk in de Grebbelinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

Het complex is goed bewaard omdat nog vrijwel alle ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 528605

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	24 juni 2011
Kadaster deel/nr	82677/24

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Renswoude	Renswoude	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Renswoude	op plaats waar Slaperdijk en Groeperkade samenkomen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Renswoude	C			1891

*Omschrijving***

Inleiding:

Het Werk aan de Daatselaar was bedoeld om de toegang tot de Groeperkade en de Slaperdijk, beide komkeringen in de Grebbelinie, af te grendelen en te verdedigen. Het diende tevens als bescherming van de damsluis in de Lunterse beek die pal voor het werk ligt. In eerste instantie werden in 1786 op een punt ten noordwesten van het punt van samenkomen van de Slaperdijk en de Groeperkade een lunet en een redoute aangelegd. In 1799 nam het huidige werk hun verdedigende taak over. Omdat het werk ten opzichte van de Valleistelling op een te ver vooruitgeschoven positie bevond, zijn hier in 1939-1940 geen verdere versterkingen aangebracht. In 2008 is het werk opnieuw onder profiel gebracht.

Omschrijving:

In 1799 aangelegd aarden VERDEDIGINGSWERK, bestaande uit een gesloten aarden verdedigingswerk met aan de westzijde een gebastioneerde en aan de oostzijde een getenailleerde vorm, omgeven door een natte gracht. Het werk is een goed bewaard voorbeeld van een verdedigingswerk dat aan de deels gebastionneerd en deels getenailleerd is. Aan de voorzijde zijn de schietsleuven voor kanonnen in de borstwering nog altijd zichtbaar. Op het terreplein zijn in de hoeken de opritten nog herkenbaar, bedoeld voor het in positie brengen van de kanonnen. Het oppervlak van het werk is 320 meter in de lengte en 120 meter in de breedte. Op het werk bevinden zich vijf grenspalen met de inscripties O6, O7, O13, O16 en O109 (beide laatste op een grenspaal) en O123. Daarnaast is er één aspaal met de aanduiding O.

Waardering:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De aanleg is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw), b. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw) c. de voorpostfunctie tijdens de mobilisatie en oorlogshandelingen 1939 - 1940

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 4: 1799, versterking Franse Tijd

Ensemblewaarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als onderdeel van de nog gaaf bewaarde liniedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Tenslotte is hier sprake van een gave/redelijk gave relatie met het schootsveld en inundatieveld

Het complex is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuws verdedigingswerk in de Grebbelinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

Het complex is goed bewaard omdat nog vrijwel alle ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Open verdedigingswerk

Functie

Stelling

Monumentnummer*: 528606

Status rijksmonument
Inschrijving register* 24 juni 2011
Kadaster deel/nr 82677/18

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Renswoude Renswoude Utrecht

Locatiennaam Locatieomschrijving
Renswoude aan de noordzijde van het Werk aan de Daatselaar

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Renswoude C 1891

Omschrijving**

Inleiding:

De damsluis bij het Werk aan de Daatselaar diende voor de regulering en doorvoer van het inundatiewater aangevoerd door de Lunterse Beek. Door de damsluis te sluiten kon het water in de Lunterse Beek worden opgezet ten behoeve van de inundatie van de 2e of Groepse kom.

Omschrijving:

In 1766 aangelegd WATERWERK, bestaande uit een damsluis. De Damsluis is uitgevoerd in metselwerk met hardstenen 2 x 2 schotbalkspanningen en hoekprofielen. Aan de noordzijde van de damwand bevindt zich een jaartalsteen met tekst I.D./PUL en GLDE./STEEN/1766, De damsluis heeft een doorstroomopening van 4 meter.

De afmetingen van de damsluis zijn 10, 5 bij 10 meter inclusief de twee landhoofden. De sluis heeft een doorstroomopening van 5 meter breed met aan de oostzijde een 2 x 2 schotbalkspanningen.

Waardering:

De damsluis is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw),

Het betreft hier een object dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 1: vanaf 1744, aanleg liniedijk en werken

Ensemble waarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als onderdeel van de nog gaaf bewaarde liniedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden.

De sluis is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuwse damsluis voor inundatiedoeleinden.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Open verdedigingswerk

Functie

Inundatiewerk

Monumentnummer*: 532015

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	24 juni 2011
Kadaster deel/nr	82630/52

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Renswoude	Renswoude	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Renswoude	werk aan de Daatselaar

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Renswoude	C			2881
Renswoude	C			811
Renswoude	C			2454

*Omschrijving***

Inleiding:

De twee verdedigingswerken ten noorden van het huidige Werk aan de Daatselaar behoorden tot de versterkingen die in 1786 werden aangelegd om de toegang tot de Slaperdijk, de Groeperkade en de damsluis in de Lunterse Beek te beschermen. Omdat ze niet aansloten op de liniedijk nam in 1799 nam het huidige werk hun verdedigende taak over. Ze werden toen grotendeels geslecht, maar ze zijn nog altijd zichtbaar in het landschap ten noordoosten van de sluis.

Omschrijving:

In 1786 aangelegd aarden VERDEDIGINGSWERK, bestaande uit twee gesloten werken in de vorm van een lunet en een redoute. Het maximale oppervlak van de redoute is 100 meter bij 90 meter. De lunet heeft een maximaal oppervlak van 120 bij 65 meter. Rond de versterkingen is geen gracht (meer) aanwezig.

Waardering:

De aanleg is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw), b. het systeem van 'levende' veldversterking in diepte (20ste eeuw) c. de voorpostfunctie tijdens de mobilisatie en oorlogshandelingen 1939 - 1940

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 2: 1785 -'86, versterking

Ensemblewaarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als onderdeel van de nog gaaf bewaarde liniedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Tenslotte is hier sprake van een gave/redelijk gave relatie met het schootsveld en inundatieveld

Het complex is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuws verdedigingswerk in de Grebbelinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

Het complex is goed bewaard omdat nog vrijwel alle ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Open verdedigingswerk

Functie